

Rytířství v kritice

Podivná poufouchlost od Rytíře smutné postavy. Ze výročí jeho tvůrce připadlo právě na minulé týdny; poufouchlost vzhledem k naší literatuře a vlastně literární kritice. V téže době, kdy Literární noviny představují dona Quijota jakožto model člověka, který tvoří „z ničeho“ hodnoty (I. Sviták v 8. č. l.), značná část české literární kritiky dokazuje, že dovede udělat z ničeho — opět nic. Tak se vlastně samovolně dostává do nemilosrdného sousedství velká postava světové beletrie s našimi malými literárními poměry, s těmi, kteří krásnou literaturu tvoří, a s jejími kritiky. Konfrontace ostatně není zcela nemístná, neboť jestliže „tragédie dona Quijota není v tom, že neví, co dělá, je v tom, že to ví“ (Sviták), pak se básník i literární kritik bez tohoto rysu quijotství jen nesnadno obehdou. Právě básník přece obvykle ví, že se pachti za vadinou, když se pokouší z určitých slov vytvořit opravdovou báseň, a přece mu nezbývá, než o to i nadále usilovat; pravý kritik je si dnes už vědom toho, že čím opravdověji se podejíme svého úkolu, tím snáze se zmýlí, že ve snaze být spravedlivý často ukřivdí a ublíží. Pomíjívou jistotu literatury skládá tvorba ze samých nejistot: skutečné autorství není spojeno s rizikem, je riziko samo. Pochybné vítězství dosahované vědomými programy, prostě quijotství. A platí to pro tzv. původní tvorbu a právě tak pro literární kritiku. Nikoli však pro většinu české kritiky, jestliže bychom ji měli posuzovat a soudit: podle toho, jak se představila v současné diskusi Literárních novin.

Don Quijote riskuje, bojuje, vydává se všanc, protože je rytíř; tyto literární kritici jsou rytíři (ale falešným, bludným způsobem) právě proto, aby nemuseli riskovat, bojovat, o vydávání se všanc ani nemluvit. Tak už celá diskuse v Literárních novinách začala: dlouhým rozhovorem pěti rytířských literárních kritiků (A. Jelínek, V. Karfík, Z. Kožmín, Z. Pochop, M. Suchomel) o současné české próze (LN č. 10) Bilance jejich rytířskosti je utěšená, pochválili: Hrabala, Linhartovou, Aškenázyho, Hrubína, Vyskočila, Párala, Hanuše, Michala, Vohryzka, Misaře, Škvorčického, Fuksu. Neurazili: Jungmanna, Trefulku, Klimenta, Bělohradskou. Jinak se švédni rozhovor netýkal už nikoho a ničeho [že tento text je naprosto nevalifikovaný, amorfní, zmatený a sláný, prokázal B. Doležal ve stručném diskusním článku]. — Nesporně nemůže být kritériem pro posouzení kriticky práce otázka, koho urazí či neurazí, tato disciplína je také ve své podstatě dosti nešeterná. Právě proto, jestliže literární kritickou diskusi uvádí materiál, jehož zřetelným cílem je nikoho neurazit, působí to dvojnásob trapně. Současná diskuse tak od počátku navázala na jistou tradici. A je to taková tradice, v níž nás již velký rytíř don Quijote de la Mancha

sledovat nemůže: tradice pokleslého češství. Samo češství je teď aktuální otázka, český národní charakter způsobuje nemalé starosti, češství se všeobecně zajídá, je chápáno takřka výhradně pejorativně jako směsice malostí, lajdáctví, opatrnosti, podvůdkářství, oportunistu apod. — a to vše ne zcela právem. Neboť kromě těchto a ještě dalších nesnesitelných vlastností nám předkové zanechali i docela hezké dědictví: poctivě všední drobné práce; bez ní by nebylo českého národního obrození ani české národní literatury. Snad už se dnes i dost zapomnělo, že ne Šalda, ale Havlíček byl první český literární kritik, člověk dokonale „český“ a přitom až neuvěřitelně donquijotský, protože tzv. všední drobnou práci (i literární a literární kritickou) chápal se vši vnitřní portivitostí. Iž v počátcích novodobé české literatury předznamenal protiklad „realistického“ planého Tyla a donquijotského Havlíčka osudový svár uvnitř české národní povahy i uvnitř české literatury.

Češství, které v diskusi LN předvádí zmíněná část naší současné literární kritiky, je češství pokleslé, zbabělé, malé. Toto češství vytváří iluzi jednoty, která má zamezit, aby nic bylo pojmenováno jako nic. Na trapně bezobsažné mlčení v úvodu do diskuse, spojené s přátelským udělováním literárních řádů, se neozval, pokud je mi známo, vůbec nikdo, zato článek Triumf skutečnosti, v němž se Jan Lopatka dotkl kriticky — to znamená bezohledně — dvou desítek současných autorů, vyvolal místo polemiky starou známou paušální reakci. Nikdo se nenamáhal dokázat Lopatkoví, že v tom či onom nemá pravdu, neboť stačila sama skutečnost, že mladý kritik (bohudík) nerépektoval konvenční hierarchizaci literatury, aby Z. Heřman označil tento postoj za radostný nihilismus (?) a aby Otakar Chaloupka poznal, že jde o starý známý neduh — dogmatismus naruby („V padesátých letech bývalo zvykem jmenovat en bloc jako velký úspěch skoro všechno co vzniklo, u Lopatky je tomu opačně, ale výsledek je stejný.“ — č. 17.). Podobně vyprovokovala jedna nectná věta Jana Beneše Olega Suse k takové chvále současné české literární kritiky (č. 14), že by bylo nepřirozené, kdyby autor tomu, co sám píše, beze zbytku věřil. Oleg Sus i ostatní „pomluvení“ čeští kritici, kteří „uznání už nečekají od nikoho“ (Sus), mlčí ovšem k neslychanému podobství spisovatele Bohumila Hrabala o pootevřených dveřích, ústíci v nemorální závěr, „že v zájmu našeho moderního umění je žádoucí, aby z druhé strany dveří byl sice dál vykonáván láskyplně jistý tlak, ale nikdy ne tak, aby přiražené dveře uskříply koleno i špičku botek“ (č. 16). A v tomto Bohumilu Hrabalovi, posedlém v současné době utkvělou představou, že musí pokud možno všechna svá krásně brutální a brutál-

EMANUEL MANDLER

DISRANCE

ně krásná díla z počátku padesátých let přepracovat na sentimentální divčí romány, spatřuje pak Aleš Haman jakýsi mistr pro českou prózu, že jím měří i Otčenáška...

Necítím se povolán k tomu, abych tuto strašlivou diskusi nějak celkově posuzoval, tím méně z odborného hlediska. K tomu ovšem, chtěl-li by se už někdo o něco podobného pokusit, by potřeboval kromě kvalifikace i přiležitost. Ale kolik je toho na těchto textech odborného? S výjimkou jednoho jediného článku je přece to vše dokladem především morální slabosti, výhonkem tradice pokleslého češství;

kde jinde na světě by se velký spisovatel dokázal sám, dobrovolně a rád zlomit natolik, aby prosil o „láskyplně jistý tlak“? A té typické snahy o falešnou „jednotu“, snahy, kterou přímo klasicky vyjádřil Ladislav Fuks v článku „Spisovatelé a kritici“:

„Kdyby tak vysoké úrovně, jaké dosahuje naše kultura, dosáhlo i naše hospodářství a morálka mezilidských vztahů, musil by být u nás skutečný ráj.“

„... naše literární kritika by si zasloužila mnohem vyšší uznání a respekt...“

„... úroveň literární kritiky (rozumě české) je zpravidla vysoká, vzdělaný člověk, který může srovnávat s cizími, pozná, že nejen snese mezinárodní srovnání, ale že leckdy musí vyjít vítězně... Měli jsme možnost v posledních letech nahlédnout do práce některých kritiků, týká se to Opelška, Vohryzka a Jelínka, Jungmanna — ten stál blahé paměti s Jiřím Šotolou u mé prvotiny. A mimoto znám velmi podrobně výtečnou úroveň dvou literárních kritiků z řad spisovatelů: jsou to Jiří Fried a Ivan Klíma. Všichni mají zejména jednu neměnně cennou vlastnost...“ (etc.)

A je to tu vše: samolibá spokojenost s tím málem, co máme, jakási „jednota“ (spisovatelů, spisovatelů a kritiků, celé kultury atd.), laskavé

přátelské poklepávání na ramena a hokynářský způsob argumentace. To poslání je příliš jasné: nelze hovořit o literatuře tak, jako se na jarmarku mluví o okurkách. A vše další se vlastně v těchto blahodárných formulacích pojmenovává (a tím i odhaluje) samo. Máme co činit s neobyčejně falešnou jednotou přátelských úsměvů, s jednotou bez kritiky a kriticismu, naopak s jednotou, která kriticismus přímo vylučuje. Je to paradoxní, literární kritika bez kriticismu, ale je to tak. A tak se daří uchovat kontinuitu pokleslého češství, místy sice praco-

vitého, ale zato nesebekritického, nekritického, samolibě spokojeného, pohodlného a myšlenkově neplodného. Může být jeho atmosféra literární kritice přátelská?

Je tedy i v české literární kritice třeba Quijotů, snad tu již i jsou, nepochybně však přijdou. Budou morální, poctiví, nereální a budou bití, protože i v moderním Quijotovi zůstává aspoň stín iluze, že svou opravdovostí změní kousek světa, zlepší jej a očistí. Tito lidé samozřejmě nezlepší vůbec nic a budou místo toho svým úsilím dokonale směšni v realistickém prostředí literárně kritických Sanchů Panzů. Přesto jsou nutní a nezbytní k tomu, aby zachovali alespoň něco z toho, co tu již bylo: v tomto případě literární kritiku.

MLUVILI NAŠÍ ŘEČÍ

Kdyby čeština a slovenština byly světovými jazyky, patrně by dnes v učenlivých literární historie cizinci toužili i jména našich básníků. To je ovšem nedoložitelná hypotéza, která může mít kořeny právě tak v přílišném sebevědomí jako v přílišné skromnosti. Dnes už našísti není nutno nvažovat o vlivu a ohlasu naší tvorby v zahraničí pouze teoreticky: jen za minulý rok vyšlo v zahraničí 372 děl našich autorů. — Za tyto úspěchy nevděčí jen svým vlastním kvalitám, je to i velká zásluha jejich překladatelů, řekl první tajemník Svazu československých spisovatelů Jiří Šotola v projevu, kterým v Praze uvítal téměř 50 nejvěrnějších přátel české a slovenské literatury na setkání, jež SCSS hodlá opakovat každé dva roky.

Úvodem svého desetidenního pobytu (jehož drnou část strávil v Bratislavě) se zahraniční překladatelé seznámili prostřednictvím informačních referátů M. Jungmanna a A. Jelínka se současným stavem české prózy a poezie. Pak už se ujali slova sami a hovořili o svých nápadech, zkušenostech a požadavcích, o tom, proč je v jejich zemích takový zájem o naše autory, i o tom, co je podle jejich soudu třeba podniknout tam, kde je zájem slabší. Žádný obecně platný recept si pracovníci SCSS ani pracovníci Dílny neodnesli. Zatímco někteří překladatelé volali především po poskytnutí pomoci z naší strany (od sestavování reprezentativních antologií až po vydávání překladů u nás), zdůrazňovali jiní, že česká a slovenská literatura je dnes uváděna v kontextu ostatní světové literatury a že její vydávání není tudíž motivováno obrozeneckým požadavkem rozvoje vlasteneckých styků; prosazuje se především svou uměleckou úrovní. To



Záběr ze Scénografické výstavy v Praze

Odpověď nerytířskému kritikovi

DISKUSE

Ve 25. čísle LN jsem si přečetl diskusní článek Emanuela Mandlera, který se nejvíce rozzlobil na Hrabala a na mne. Domnívám se, že většina diskutujících se shodla na názoru, že není možno jen tak klidně vynášet soudy, a myslím, že věděli proč.

E. Mandler není toho názoru. Nelíbí se mu téměř nic, co bylo v diskusi v LN napsáno. Praví, že diskuse je strašlivá (až na jednu výjimku — nejménovanou), kritikové jsou zbabělí, malí, Hrabal píše dívčí románky a zlomen prosí o přízeň kritiků, články uvedené v diskusi nejsou odborné, já jsem stoupencem falešných jednot, argumentují hokynářsky, mluvím o literatuře jako o okurkách, v literární kritice toho máme málo, veskrze všechno je špatné, myšlenkově neplodné. Zaráží mě jedno: jak je totiž Mandlerovi trapné, když někdo píše kritiku s úmyslem nezranit. Řídí se tím dokonale, protože uráží kdekoho způsobem zcela výjimečným.

Hrabalova i moje vina v očích E. Mandlera spočívá v tom, že si myslíme, že ve spolupráci se dokáže více než útokem provázeným sprostým nadáváním a hrubým urážením. Ještě jeden rys mě zaráží na Mandlerovi. Co velkého totiž učinil, že si osobuje právo postavit se do pozice Otce vlasti a rozdávat známky z mravů na všechny strany, spisovatelům, kritikům, všem a všemu. Ještě kdyby to byl článek nějakého staříčkého akademika, který podstoupil své životní zkoušky! Podle vlastních slov Mandlera necítí se k tomu povolán, přesto to však dělá, a to hrubě. Je snad hrubost, ponižování a přezírání cílem kritiky ve výkladu E. Mandlera? Nebo je cílem kritiky opravdu ta krev a lámání kostí? Nebo snaha vypadat zle a hrozně, roztahovat se a napařovat v řečech tehdy, když mi to někdo trpí, když vidím, že ti druzí si to dají líbit, když mohou využívat jejich velkorysosti?

Nakonec bych chtěl ještě toto: srovná-li E. Mandler dvě hodnoty, předpokládám, že zná obé — v tom má proti mně výhodu: já totiž neznám svět hokynářů a jarmarečních prodavačů, nežil jsem mezi nimi a ani jsem nebyl vychován za pultem s okurkami. A tak tedy z oblastí E. Mandlerovi blízké: Až budete podruhé dávat lekce z morálky takovému Hrabalovi, který se láme a prosí — jak pravíte —, trochu se zamyslete nad jeho životem a také nad svým vlastním. Snad vám to pomůže dokonce i k tomu, abyste nezašlapoval ani mladé výhonky okurek. Jednou by vám mohla jejich slupka scházet, až budete večer s rozpáleným čelem vyklízet ještě nevyvětraný penál.

LADISLAV FUKS

výs.
né
prv.
pod
kon
trně
(mc
kteř
bliž
vé
odlo
spíš
edle
gog
pub
nitě
K té
klac
vést
do
ratu
z po
jde
rno
a do
tost
kter
být.

N
sl.

Ne

— a

ke

hlási

práv

(Čes

větší

sebe

větší

vztal

o op

ru p

odhr

ský

rovn

nanc

dají

Ře

prvo

které

málo

ková

který

pojet

se da

dva

náci

ně, n

a na

žovan

opak

kova

hrát

Mille

přesu

jícím

vteřin

zrod

realit

dění,

sotva

ku —

sebor

hle č

zové.

Je

tem